Dr. sc. Muharem Adilović, docent

Univerzitet u Zenici

Islamski pedagoški fakultet

madilovic@gmail.com

ULOGA I ZNAČAJ PRONATALITETNIH MJERA U BOSNI I HERCEGOVINI

Sažetak

Depopulacijski trendovi koji su u izrazitoj ekspanziji u većini razvijenih zemalja posljednjih nekoliko dekada uveliko postaju i demografska realnost zemalja u razvoju među kojima je i Bosna i Hercegovina. Izrazito nizak prirodni priraštaj (natalitet), te stopa fertiliteta koja je daleko ispod granice proste reprodukcije stanovništva, u Bosni i Hercegovini doseže rekordno niske vrijednosti u poređenju sa zemljama EU, ne ostavljaju nikoga ravnodušnim te ukazuju na veliki značaj promišljanja adekvatnih pronatalitetnih aktivnosti s ciljem zaustavljanja negativnih trendova i ulaganja napora na saniranju negativnih posljedica takvog stanja. Populacijska politika kao integralni dio sveukupne socijalne politike koju određena država razvija svakako treba da zauzme poziciju koja joj pripada u uslovima posttranzicijskog demografskog perioda. Prema zvaničnim podacima Agencije za statistiku, Bosna i Hercegovina spada u grupu zemalja sa najnižom stopom fertiliteta što dugoročno predstavlja veliki izazov sa čijim posljedicama će se naše društvo suočiti. Obzirom da su negativni populacijski trendovi u Bosni i Hercegovini aktuelni već dvije decenije, posljedice takvog stanja postepeno postaju sve vidljivije u društvu. Promišljanje adekvatnih mjera s ciljem uspostave funkcionalnog modela pronatalitetnog djelovanja u Bosni i Hercegovini predstavlja značajan izazov razvoju socijalne politike što ćemo nastojati prezentirati u ovom radu.

Ključne riječi: natalitet, stopa fertiliteta, pronatalitetna politika, demografija

UVOD

Depopulacijski trendovi koji su u izrazitoj ekspanziji u većini razvijenih zemalja posljednjih nekoliko dekada uveliko postaju i demografska

realnost zemalja u razvoju među kojima je i Bosna i Hercegovina. Izrazito nizak prirodni priraštaj (natalitet) te stopa fertiliteta¹ koja je daleko ispod granice proste reprodukcije stanovništva, u Bosni i Hercegovini doseže rekordno niske vrijednosti u poređenju sa zemljama EU, ne ostavljaju nikoga ravnodušnim te ukazuje na veliki značaj promišljanja adekvatnih pronatalitetnih aktivnosti s ciljem zaustavljanja negativnih trendova i ulaganja napora na saniranju negativnih posljedica takvog stanja. Populacijska politika kao integralni dio sveukupne socijalne politike koju određena država razvija svakako treba da zauzme poziciju koja joj pripada u uslovima posttranzicijskog demografskog perioda. Prema zvaničnim podacima Agencije za statistiku, Bosna i Hercegovina spada u grupu zemalja sa najnižom stopom fertiliteta što dugoročno predstavlja veliki izazov sa čijim posljedicama će se naše društvo suočiti. Obzirom da su negativni populacijski trendovi u Bosni i Hercegovini aktuelni već dvije decenije, posljedice takvog stanja postepeno postaju sve vidljiviji u društvu. Promišljanje adekvatnih mjera s ciljem uspostave funkcionalnog modela pronatalitetnog djelovanja u Bosni i Hercegovini predstavlja osnovni motiv pisanja ovoga rada. Značaj fokusiranja pažnje stručne javnosti, ali i odgovornih osoba u državnom sistemu, dodatno dobija na snazi ako razumijemo složenu strukturu političko-pravnog sistema u Bosni i Hercegovini te nepostojanja jasne strategije socijalno-političkog djelovanja na državnom nivou. Takvo stanje iznuđuje formiranje entitetskih strategija djelovanja koje u saradnji sa lokalnom zajednicom pokušavaju organizirati minimum socijalne sigurnosti. Svi pomenuti naponi uslovljeni su izdašnim materijalnim transferima što većina lokalnih zajednica nije u mogućnosti podržati te rezultira vrlo neujednačenim aktivnostima i pristupu problemima socijalne prirode od kojih je i problem pronatalitetnog djelovanja. Koristeći se višedecenijskim iskustvima zemalja koje ulažu napore na razvijanju populacijske politike i smanjenje negativnih posljedica depopulacijskih trendova nastojimo dati doprinos snažnijem zaokretu osmišljavanja funkcionalnog modela pronatalitetnih aktivnosti u našem društvu.

¹ Broj djece u odnosu na broj žena u fertilnoj dobi (15-49 godina) u određenoj populaciji

Uzroci i posljedice niskog prirodnog priraštaja

Posljednim decenijama dvadesetoga stoljeća u većini razvijenih zemalja dolazi do završetka demografskog tranzicijskog perioda² što rezultira niskim i konstantno opadajućim razinama stope fertiliteta, što se jasno vidi iz grafičkog prikaza 1., te uz smanjenje stope mortaliteta stopa sveukupnog prirodnog priraštaja se naglo približava nultoj razini.

Grafikon 1: Srednja vrijednost stope fertiliteta u EU za period 2000.-2012. godine

(*) 2000: EU-27.
Source: Eurostat (online data code: demo_find)

(Eurostat, 2015)

Spomenuti procesi su krajem dvadesetog stoljeća rezultirali razvojem dva međusobno povezana fenomena; sveukupnog smanjenja broja stanovnika (depopulacija) i povećanjem prosjeka starosti stanovništva (Wertheimer-Baletić, 2005).

U grafikonu 2. prikazan je trend povećanja zastupljenosti starije kategorije stanovništva u Europi za period 1994.-2014. godine, gdje se jasno uočava izraženost pojave debalansa u korist brojno sve zastupljenije skupine starijeg stanovništva što u konačnici rezultira pomjeranjem prosjeka starosti.

² Proces demografske tranzicije podrazumijeva prelaz sa razine visokog fertiliteta i mortaliteta uslovljenog dominantno biološkim odrednicama u ruralno-agrarnim uslovima života na nizak fertilitet i mortalitet uslovljen pretežno društvenim faktorima (ekonomskim, političkim,...) u urbano-industrijskim uslovima rada.

Grafikon 2: Starosna piramida europskog stanovništva, komparativni prikaz perioda 1994.-2014. godine, oba spola

(*) Data refer to 1 January of each reference year. 1994: EU-27. 2014: provisional data given the non-availability of detailed data for Greece.
Source: Eurostat (online data code: demo_pjangroup)

(Eurostat 2015.)

U demografskoj teoriji postoji nekoliko definicija procesa starenja stanovništva od kojih je najčešća da se pomenuti proces odnosi na porast broja i povećanja udjela stanovništva starijeg od 65 godina u ukupnom stanovništvu (Živić, 2003). Također, vrlo jasnu sliku procesa starenja izražavamo kroz vrijednost indeksa starenja do kojeg dolazimo kao rezultat posmatranja odnosa kategorija mladih (do 14 godina starosti) i kategorija starih osoba (preko 65) u populaciji stanovništva. U grafikonu 3. grafički je prikazana promjena odnosa kategorija mladih i starih osoba u državama EU u periodu 1990.-2015., te sa predviđanjem razvoja pomenutog trenda u narednih 65 godina.

Grafikon 3: Trenutno stanje odnosa kategorija mladih i starih u populaciji EU sa predviđanjem razvoja trenda u budućnosti

(*) 1990-2000: EU-27.
(*) Children (0-14 years) in relation to the working-age population (15-64 years).
(*) The elderly (65 years) in relation to the working-age population (15-64 years).
Source: Eurostat (online data codes: demo_pjanind and proj_13ndbims)

(Eurostat, 2015)

Predviđanja nam ukazuju na dalji razvoj negativnog trenda po pitanju odnosa pomenute dvije kategorije u budućnosti što implicitno upućuje na zastupljenost izazova ove vrste u projekciji socijalnih planiranja za naredni period. Također, ukupni prosjek starosti stanovništva EU je u konstantnom porastu što je prikazano u grafikonu 4. gdje se uočava konstantan i stabilan porast prosjeka starosti od 35 godina 1990. do 42 godine 2013. godine.

Grafikon 4: Ukupni prosjek starosti stanovništva EU u periodu 1990.-2013. godine

(Eurostat, 2015)

Jedan od osnovnih uzroka starenja stanovništva jeste dugoročno zadržavanje niske stope fertiliteta što produktuje direktno smanjenje populacije mladih u društvu koja predstavlja osnovni potencijal priliva stanovništva u radno-aktivnu i rodno-produktivnu kategoriju društva što u konačnici rezultira dodatnim smanjenjem stope fertiliteta/nataliteta. Ne obezbjeđivanjem brojne zamjene najzastupljenijem radno-aktivnom sloju u budućnosti dovodi do njegovog pomjeranja u kategoriju starih što uzrokuje produbljivanje jaza u odnosu mladi – stari u korist starih osoba.

Također, jako značajan uzrok starenja stanovništva nalazimo i u emigraciji koja je posebno izražena u zemljama u razvoju. Rezultati istraživanja starosne kategorije migranata ukazuju da temeljna kategorija među migrantima jesu osobe starosti između 20 i 40 godina. Dakle, emigracijom su primarno obuhvaćene osobe iz srednje starosne dobi iz kontingenta radno aktivnog stanovništva što kratkoročno, ali i dugoročno, ostavlja trajne posljedice po vitalne statističke pokazatelje u društvu. Takve posljedice se direktno odnose na ovisne kategorije društva (djeca i mladi), ali i na reproduktivnu sposobnost društva jer emigranti uglavnom pripadaju fertilno aktivnom društvenom sloju, a

dugoročno dodatno utječe na pad fertiliteta što predstavlja temelj razvoja procesa demografskog starenja.

Stanje u Bosni i Hercegovini

Temeljna odrednica sveukupnog društvenog razvoja, ali i stanje potencijala ekonomskog razvoja jeste stanovništvo. Situacija u Bosni i Hercegovini u odnosu sa stanjem u razvijenim europskim zemljama nije ništa povoljnija. Nakon kratkotrajnog pozitivnog trenda prirodnog priraštaja, neposredno nakon posljednjeg rata, u našoj zemlji je skoro dvije decenije prisutan trend izrazito niske stope fertiliteta čija vrijednost je daleko ispod granične vrijednosti proste reprodukcije od 2,15 (djece po ženi u fertilnoj dobi). Prema podacima Agencije za statistiku BiH prikazanim u tabeli 1. uočavamo da su vrijednosti stope fertiliteta daleko ispod granice proste reprodukcije što uzrokuje dugoročne posljedice po pitanju smanjenja broja stanovništva i prosjeka njegove starosti.

Tabela 1: Stopa fertiliteta u Bosni i Hercegovini za period 2002.-2013. godina

2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
1,200	1,215	1,217	1,200	1,176	1,258	1,285	1,303	1,266	1,205	1,349	1,276

(Agencija za statistiku BiH, 2014)

Također, podaci o prosječnoj starosti stanovništva i dužini životnog vijeka jasno ukazuju na trend sve dužeg životnog vijeka što je direktna posljedica pada stope mortaliteta, ali i povećanja prosjeka starosti stanovništva kao posljedica debalansa odnosa starosnih grupa u korist grupe starijeg stanovništva (65+) u BiH.

Tabela 2: Prosjek životnog vijeka i starosti u BiH za odabrane godine

	Žene	Muškarci
Prosječan životni vijek		
1981-1982.	73,5	68,2
1988-1989.	74,6	69,2

Prosječna starost

1981.	30,5	28,7
1991.	35,0	33,0
2007.	39,4	37,2
2011.	40,8	38,6

(Agencija za statistiku BiH, 2014)

Prema Američkom institutu za demografska istraživanja projekcija demografskog razvoja BiH društva prikazana kroz populacijsku prizmu u periodu 2000., 2025. i 2050. godine će izgledati:

Primjetan trend projekcije demografskih promjena u korist smanjenja radnoaktivnog i mladog, a povećanja procenta starijeg stanovništva, posebno starosti 85 godina i više, ukazuje na sve izraženiju potrebu za razvojem strategija za ublažavanje posljedica razvoja nepovoljnih demografskih trendova u budućnosti.

Obzirom na značaj za ovu temu naučnici se već nekoliko decenija posebno interesuju za uzroke pada stope fertiliteta. Posmatranjem kretanja vrijednosti stope fertiliteta u posljednjih pet decenija u odnosu na razinu GDP-a većine zemalja H. Rosling³ uočava zastupljenost četiri osnovna razloga smanjenje stope fertiliteta bez obzira na kulturološke, socijalne i ostale razlike među nacijama. Ta četiri razloga su: 1. Step en obrazovanja žene, 2. Zastupljenost žene na tržištu rada, 3. Planiranje porodice, 4. Povećanje standarda života sagledano kroz vrijednost GDP-a.

Također, Wertheimer-Baletić (2005:311) smanjenje stope fertiliteta vidi kao posljedicu nekoliko faktora: 1. Produženog školovanja uz sve veći procenat učešća djevojaka, 2. Povećanje zaposlenosti žene izvan kuće pod režimom određenog radnog vremena, 3. Kasnija prosječna dob ulaska u brak i odgađanje rađanja prvog djeteta, 4. Divergentno kretanje specifičnih stopa fertiliteta prema dobi, odnosno smanjenje fertiliteta do 30 godina starosti, a povećanje nakon 30 godina s tim da povećanje nije kompenziralo smanjenje u mlađim životnim dobima.

Pored pomenutih uzroka smanjenja stope fertiliteta u savremenim raspravama se sve više poklanja pažnja socialno-psihološkim uzrocima; savremenim obrascima organizovanja života, promjena sistema vrijednosti utemeljene na konformističkom i materijalističkom uklonu te ubrzani naučni i tehnološki razvoj kao osnovni limitirajući faktor stope fertiliteta. U savremenim obrascima života sve je manje prostora za djecu, njihovo izdržavanje i odgoj su vrlo često u kontradiktornosti sa životnim ciljevima roditelja, savremeni izazovi odgoja i odrastanja su toliko izraženi da se roditelji sve teže nose sa istima što, sve zajedno stvara klimu izrazitog odbijanja rađanja djece. Generacije roditelja koje su odrasle u malobrojnim zajednicama nisu sklone „gužvi u porodici“ tako da porodice sa jednim djetetom ili bez djece postaju standard u savremenim društvima što trajno ostavlja izrazito negativne posljedice za razvoj stope fertiliteta.

Kada je u pitanju Bosna i Hercegovina, svi pomenuti faktori negativnog razvoja stope fertiliteta su već uveliko primjetni u društvu. Pored toga, demografska struktura BiH u posljednje dvije decenije se razvijala u jako nepovoljnim društvenim i političkim okolnostima. Period

³ Prezentacija dostupna: <https://www.ted.com/search?q=rosling+hans>, 10.10.2016.

tranzicijskog perioda u bosanskohercegovačkom društvu koji neuobičajeno dugo traje i nema jasnu viziju tranzicijskog cilja, bezperspektivnost mladih osoba u BH društvu, izrazito velika stopa nezaposlenosti te nizak standard života rezultira konstantnom ekonomskom i političkom nestabilnošću što uzrokuje pojavu emigracionih valova koji posljednjih godina poprimaju razmjere dramatičnosti. Desetine hiljada mladih, kvalifikovanih, radno sposobnih osoba je napustilo Bosnu i Hercegovinu. Trajni demografski gubitak kao posljedica emigracionih procesa dodatno usložnjava jako nezavidnu demografsku sliku Bosne i Hercegovine. Uzimajući u obzir višegodišnja negativna kretanja u ovoj oblasti, demografske prilike u Bosni i Hercegovini se sigurnim koracima kreću ka demografskom krahu sa nesagledivim posljedicama za cjelokupno društvo.

Modeli i mjere pronatalitetne politike

Iskustvo suočavanja sa negativnim demografskim trendovima na tlu Evrope nije novijeg datuma. Pored velikog natalitetnog vala nakon Drugog svjetskog rata (baby boom generacije) vrlo brzo dolazi do njegovog naglog pada. Samo pojedine države, poput Francuske, Irske, Islanda i Švedske, su uspjele održati stopu fertiliteta približno razini proste reprodukcije i to samo u kratkim intervalima bez konstantno stabilne razine. „I pored nepovoljnih analitičkih demografskih pokazatelja začuđuje činjenica da mnoge vlade razvijenih evropskih zemalja još uvijek nemaju jedinstven stav o potrebi provođenja stimulativne populacijske politike u pronatalističkoj varijanti“ (Wertheimwyr-Baletić prema Demeny, 2003). Razloge za takav stav nalazimo u osjetljivosti javnog mijenja prema temi koja duboko zadire u intimu porodičnog života, ali i elementarno ljudsko pravo roditelja da planira razvoj svoje porodice, te sve složenija struktura organizacije porodičnog života u savremenom dobu zbog pojave novih stilova života i novih naučno-tehnoloških uslova života djeluju limitirajuće na stopu fertiliteta.

Međutim, nisu sve države na tlu Evrope ostale inertne po pitanju pronatalitetnog djelovanja. Neke su postale primjer razvoja cijelih sistema pronatalitetne podrške. U ovom kontekstu se posebno ističe Francuska sa svojom eksplicitnom pronatalitetnom politikom, te Švedska koja još iz perioda 30ih godina dvadesetog stoljeća razvija

implicitni model pronatalitetnog djelovanja. Karakteristika oba pomenuta modela jeste da imaju jako dugu tradiciju suočavanja sa problemima niskog nataliteta.

Francuska eksplicitna populacijska politika ima za cilj razvoj mjera koje nastoje poduprijeti neposredno djelovanje na stanje nataliteta u društvu. Posebno je značajno spomenuti da se sistem mjera populacionog djelovanja nastoji usmjeriti na rješavanje suštine problema, a to je emancipacija žene u društvu i istovremeno podrška da njena emancipacija ne bude na štetu njenog majčinstva. Otuda su jedne od najranijih mjera Vlade Francuske promjena radnog vremena žene koja ima bebu, te različiti sistemi finansijske i stručne podrške ženi sa ciljem podrške njenoj ulozi majke. Posebno se ističu sljedeće mjere: dječiji doplatci koji su vezani za broj djece gdje se iznosi doplatka, kao i vrijeme trajanja, povećavaju sa brojem djece. Tako drugo, treće i svako sljedeće dijete, ima materijalnu pomoć do svoje punoljetnosti za razliku od prvog djeteta koje ima samo do treće godine života. Porođajni i roditeljski dopusti za oba roditelja, adekvatnu stabenu politiku za mlade roditelje, oporezivanje dohotka zavisno od broja djece, kompenzacija cijena artikala vezanih za izdržavanje djece i mnoge druge materijalne i nematerijalne mjere koje imaju za cilj olakšavanje uloge materinstva kako bi ista bila stimulativna za žene u fertilnoj dobi. Odlučnost francuskog društva u formiranju pozitivne klime za djecu se ogleda i kroz javnu kampanju koja je 1985. pokrenuta pod parolom „Otvorimo Francusku djeci“ koja je imala za cilj razvijanje blagonaklonog odnosa cijelog društva prema djecu što će omogućiti razvoj infrastrukture koja je potrebna za razvoj djece poput dovoljnog broja igrališta, namjenskih parkova za djecu, adekvatnih vrtića i predškolskih ustanova (UN, Economic Commission for Europe 1993). Promjena općeg pogleda na djecu i njihove potrebe u odrastanju jeste iznimno značajan segmenat društvenog djelovanja u podršci pronatalitetnim aktivnostima.

Švedski model je drugi primjer izrazito razvijenog sistema pronatalitetne podrške s tim što je on usmjeren na poboljšanje općih okolnosti u kojima egzistira porodica, sa izrazitom podrškom porodici s ciljem njene što bolje funkcionalnosti što će dovesti i do poboljšanja u reproduktivnom segmentu. Prema izvještaju Vlade Švedske o demografskim trendovima, prezentiranom na Evropskoj konferenciji o

stanovništvu u Ženevi u poglavlju „Porodica i fertilitet“ naznačene su četiri osnovne grupe pronatalitetnih mjera (European Population Conference, 1993): 1. Sistem roditeljskog osiguranja ostavlja mogućnost majci i ocu da kući njeguju svoje dijete uz novčanu nadoknadu za njihovu poštovanost u brizi o djetetu, 2. Brojne olakšice koje država nudi roditeljima na dnevnom nivou brige o djetetu (pomoć u kući, hrani, potrepštinama za dijete, pomoć oko svakodnevnih poslova..), 3. Izuzetno izdašna materijalna pomoć porodicama sa djecom, uključujući i jednoroditeljske porodice, kako bi se roditelji mogli maksimalno posvetiti odrastanju njihove djece, 4. Zakonom regulirano radno vrijeme koje je pogodno majci u toku podizanja djeteta (umanjeno radno vrijeme, povremen angažman, rad od kuće..).

Zaključna razmatranja

Problem suočavanja sa nepovoljnim demografskim trendovima u razvijenom svijetu nisu novijeg datuma. Iskustvo koje razvijene zemlje imaju u ovom kontekstu itekako se može iskoristiti u naporima osmišljavanja adekvatnih pronatalitetnih mjera za naše društvo. U Bosni i Hercegovini ova vrsta problema dolazi do izražaja 90-ih godina. U proteklom periodu sveukupno društveno i političko stanje nije ostavilo dovoljno prostora za kvalitativno posmatranje ovog fenomena niti osmišljavanje adekvatnih mjera na njegovom suzbijanju što je rezultiralo izrazito naglim i dubokim padom prirodnog priraštaja. Negativni natalitetni trendovi su toliko izraženi da se nalazimo u alarmantnom stanju koje prijeti nesagledivim posljedicama po društvo ukoliko urgentno ne posegnemo za iznalaženjem adekvatnih programa koji će, primarno, zaustaviti negativne trendove u ovoj oblasti, a sekundarno raditi na poboljšanju demografske slike BH društva u budućnosti. Intencije ovog rada jesu, kroz presjek stanja natalitetnih trendova u BH društvu, fokusirati pažnju odgovornih osoba na neophodnost i hitnost iznalaženja adekvatnih pronatalitetnih mjera. U tom kontekstu za nas su značajna iskustva drugih, ali i realno sagledavanje naših mogućnosti. Pronatalitetne mjere zahtijevaju značajna materijalna sredstva koja trebaju biti planski uvrštena u budžete državnih institucija na svim razinama vlasti. Ozbiljnost problema nalaže da se prevaziđu društveno-političke podjele i radi na uspostavi jedinstvene pronatalitetne politike na cijelom prostoru BiH.

Uvažavajući stanje ekonomskih potencija našeg društva, čini nam se da je model eksplicitnog djelovanja usmjeren na konkretne mjere poboljšanja nataliteta, prikladniji za Bosnu i Hercegovinu. Dobrom organizacijom sistema podrške majkama, materijalnom i zdravstvenom sigurnošću majke i djeteta, te razvojem složene lepeze mjera podrške roditeljstvu, moguće je postići povoljne uslove za smanjenje negativnih trendova. Društveni sistemi podrške moraju biti u službi roditeljstva. Poslodavci su dio tog sistema koji zajedno sa državnim intervencijama ostavljaju dovoljno prostora mladim ženama da postignu spoj lične i profesionalne emancipacije sa uspješnim majčinstvom. Nijedna mjera društvenog napretka ne smije biti u koliziji sa pronatalitetnim djelovanjem. U protivnom, takve mjere imaju kratkoročne ekonomske efekte koji će dugoročno rezultirati velikim društvenim izazovima.

Poseban segment jeste korekcija sistema društvenih vrijednosti s ciljem stvaranja ugodnog ambijenta za djecu i njihovog razumijevanja ka najvrijednijem resursu kojeg jedno društvo može imati. Stvaranje ambijenta, okruženja koje pogoduje rastu i razvoju djece je obaveza svih članova društva radi sigurne svoje budućnosti, ali i budućnosti svojih potomaka. Ozbiljnost izazova sa kojim se suočavamo nam ukazuju da mjere pronatalitetnog djelovanja na mogu biti skupe, ekonomski neopravdane, nego ih treba razumijevati kao strateške investicije za budućnost svih nas.

Literatura:

1. Agencija za statistiku BiH, www.bhas.ba,
2. ec.europa.eu/eurostat
3. Obadić A., Smolić Š., „ekonomske i socijalne posljedice procesa starenja stanovništva“, Ekonomska istraživanja, br. 2, Zagreb 2008.
4. Puljiz V., „Demografski trendovi u Europi“, Revija za socijalnu politiku br. 2, zagreb 2005.
5. Puljiz V., Bežovan G., Šućur Z., Zrinščak S., „Socijalna politika“, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2005.
6. U.S. Census Bureau, www.census.gov
7. UNECE, UN, Economic Commission for Europe 1993.
8. Wertheimer-Baletić A., „populacijska politika u razvijenim europskim zemljama“, Revija za socijalnu politiku, HAZU, Zagreb 2005.

Original scientific article

Muharem Adilovic, PhD

University of Zenica
Islamic Pedagogical Faculty
madilovic@gmail.com

THE ROLE AND IMPORTANCE OF PRONATALITY MEASURES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract

The depopulation trends that are in great expansion in most developed countries in the last few decades have become the demographic reality of developing countries, including Bosnia and Herzegovina. The extremely low birth rate (natality) and the fertility rate that is well below the limit of basic reproduction of the population, in Bosnia and Herzegovina has reached record low values compared to the EU countries, which leaves no one indifferent, and points to the great importance of considering adequate pronatal activities with the goal of stopping negative trends and investing efforts to remedy the negative consequences of such a situation. Population policy as an integral part of the overall social policy that is developed by a certain country, should definitely take its position in the post-transition demographic period.

According to the official statistics of the Agency for Statistics, Bosnia and Herzegovina belongs to the group of countries with the lowest fertility rate, which in the long run represents a great challenge with the consequences which will be faced by our society. Considering that the negative population trends in Bosnia and Herzegovina have been in place for two decades, the consequences of such a state gradually become increasingly visible in a society. Considering the appropriate measures in order to establish a functional model of pronatal activity in Bosnia and Herzegovina is a significant challenge to the development of a social policy, which we will try to present in this paper.

Keywords: *natality, fertility rate, pronatality policy, demography*

الأستاذ المساعد محرم عادلوفيتش

جامعة زينيتسا

كلية التربية الإسلامية

madilovic@gmail.com

دور التدابير الداعمة لمعدل المواليد وأهميتها في البوسنة والهرسك

الخلاصة

الاتجاهات التي تؤدي إلى تناقص عدد السكان هي في تزايد مستمر في أغلب الدول المتطورة خلال بضعة عقود ماضية، وهي إلى درجة كبيرة تصبح الواقع الديموغرافي في الدول النامية، ومن بينها البوسنة والهرسك. النسبة المتدنية لمعدل المواليد ونسبة الخصوبة التي هي تحت مستوى الإنجاب العام للسكان تصل إلى مستويات متدنية جدًا في البوسنة والهرسك مقارنة بدول الاتحاد الأوروبي ولا تدع أحدًا بلا مبالاة وتشير إلى أهمية التفكير في القيام بنشاطات التدابير الداعمة لمعدل المواليد بهدف إيقاف الاتجاهات السلبية وبذل المجهود لتفادي النتائج السلبية لتلك الحال.

السياسات السكانية بكونها الجزء لا يتجزأ من السياسة الاجتماعية التي تطورها أي دولة من الدول لا بد أن تحتل مكانة تستحقها في ظروف الفترة الديموغرافية بعد المرحلة الانتقالية. حسب المعلومات الرسمية لوكالة الإحصاء فإن البوسنة والهرسك من بين الدول الأقل خصوبة وذلك ما يشكل تحديًا كبيرًا وسيواجه مجتمعنا النتائج المنبثقة منه. بما أن الاتجاهات السكانية السلبية في البوسنة والهرسك موجودة منذ عقدين من الزمن، فإن نتائج تلك الحال تصبح جليلة أكثر فأكثر في المجتمع. التفكير في التدابير المناسبة بهدف إقامة نموذج داعم لمعدل المواليد الفعال في البوسنة والهرسك يشكل تحديًا مهمًا لتنمية السياسة الاجتماعية وهو ما سنحاول عرضه في هذا البحث.

الكلمات الرئيسية: معدل المواليد، نسبة الخصوبة، سياسة داعمة لمعدل المواليد،

ديموغرافية